

دکتر سیدجواد مصطفوی

مشهد - ایران

فهرست الفاظ احادیث شیعه

اینجانب سهم خود می‌خواهم کتابی را که یازده سال است درتالیف آن کار میکنم و مرحوم شیخ طوسی در آن سهم بسزائی دارد در این محفل شریف معرفی کنم «این کتاب فهرست الفاظ احادیث شیعه» است یعنی احادیث کتب اربعه و قریب یکصد و هشتاد کتاب دیگر که در «تفصیل و مسائل شیعه» گرد آمده است و بالغ بر ۳۵۸۶۰ حدیث است. البته این احادیث اولاً تقطیع گشته و ثانیاً برخی از آنها بمناسبت ابواب مختلف تکرار شده است که پس از حذف مکررات و وصل تقطیعات شاید از ۳۰ هزار تجاوز نکند ولی نزدیک به نیمی از این احادیث در دو کتاب استبصار و تهذیب الاحکام شیخ طوسی ذکر شده است زیرا احادیث کتاب تهذیب طبق شماره گذاری چاپ نجف ۱۳۹۸۸ حدیث است و استبصار هم که همان احادیث مختلف تهذیب را جمع کرده است طبق احصاء خود شیخ طوسی دارای ۵۵۱۱ حدیث می‌باشد و بعلاوه شیخ حرعاملی در کتاب و مسائل از چند کتاب دیگر شیخ طوسی هم نقل کرده است و طبق فهرستی که خودش در ابتدای و مسائل می‌نویسد علاوه بر تهذیب و استبصار از شش کتاب دیگر شیخ طوسی هم بدین ترتیب ذکر حدیث کرده است.

۱- کتاب المجالس و الاخبار .

۲- کتاب النهایه .

۳- کتاب الفیبه .

۴- مصباح المتعجد .

۵- مختصر المصباح .

۶- التبیان فی تفسیر القرآن .

بنابراین حدود نیمی از اخبار کتاب و سائل الشیعه مأخذ و مصدرش کتب شیخ طوسی می باشد .

چگونه ب فکر این تألیف افتادم ؟

دانشمندانی را که بیش از چهل سال مشغول مطالعه و تحقیق احادیث بوده اند می دیدم که برای پیدا کردن برخی از احادیث ، کتابهای زیادی را ورق می زدند و پس از ساعتها صرف وقت نمودن به مطلوب خویش نمی رسیدند و خودم هم بارها دچار این محذور گشته و از اتلاف وقت رنج فراوان می بردم . در ابتدا فکر می کردم ممکنست در یکی دو سال فهرستی برای الفاظ احادیث نوشته شود و سپس به آسانی وارد مطالعه و تحقیق شوم و وقتی شروع بتنظیم فهرست نهج البلاغه کردم فهمیدم که از لحاظ محاسبه صرف وقت بسیار در اشتباه بوده ام و با راههای پرپیچ و خمی که ابتدا بواسطه عدم ممارست و تجربه پیش گرفتم و بعداً از آن برگشتم تنها فهرست الفاظ نهج البلاغه شش سال طول کشید و بیش از یکسال هم صرف طبع و تصحیح آن شد تا بالاخره در سال ۱۳۳۷ کتابی بنام «الکاشف عن الفاظ نهج البلاغه» در دسترس دانشمندان علاقه مند به حدیث قرار گرفت و تاحدی از آن استقبال شد و تشویق به تعقیب و پی گیری از این روش نمودند .

پس از نهج البلاغه کتاب شریف صحیفه سجاده و اصول کافی را تنظیم کردم که اکنون آماده شده ولی بطبع نرسیده است ، سپس ب فکر کتاب و سائل الشیعه افتادم و پس از تحمل مشقات بسیار که براهل بصیرت پوشیده نیست کتابی بنام «وسیله الوسائل» که هفت برابر الکاشف عن الفاظ نهج البلاغه می شود تنظیم شد و بطرزی که نمونه آن مشاهده می شود اکنون مشغول طبع و نشر آن می باشم .

روش و اسلوب :

روش ما در این کتاب اینست که تمام الفاظ ۳۵۸۶۰ حدیث کتاب و سائل را برترتیب

زیر فهرست می‌نمائیم :

- ۱- از الفاظ حدیث آنچه متن سخن پیغمبر و یائمه اطهار (ص) می‌باشد در نظر گرفته و بسند حدیث و گفتار صاحب کتاب توجه نداریم .
- ۲- در احادیثی که گفتار امام در جواب سؤال راوی قرار گرفته و فقط به «نعم- لا باس و امثال آن اکتفا شده است کلمه مورد احتیاج را از سخن راوی نقل می‌کنیم».
- ۳- هر کلمه‌ای را بأصل مجردش ارجاع داده و با مراعات ترتیب «فاء - عین - لام» همه را بترتیب حروف تهجی مانند لغت اقرب الموارد و المنجد و امثال آن تنظیم کرده‌ایم .
- ۴- ابتدا کلمه مورد نظر را در اول سطر با حروف درشت مشخص نموده ذکر می‌کنیم و سپس جملاتی که حاوی آن کلمه می‌باشد بیان می‌کنیم .
- ۵- پس از ذکر هر جمله شماره حدیث را طبق چاپ اخیر که در مطبعه اسلامیته تهران در بیست جلد بطبع رسیده است ذکر می‌کنیم و اگر آن حدیث در کتاب و سائل مکرر شده باشد با حرف (واو) عطف می‌گردد و شماره مکرر آن هم ذکر می‌شود .
- ۶- این ارقام و اعداد همیشه از اقل با کثر بالا می‌رود و عطف می‌شود لذا بمنظور مراعات اختصار عشرات و مئات و الوف در معطوف حذف می‌شود .
- ۷- جملات حدیث بقسمی تنظیم یافته است که غالباً احتیاج بمراجعه اصل کتاب نباشد و از همان فهرست مطلب حدیث فهمیده شود . از این رو گاهی يك کلمه از صدر حدیث و يك کلمه از وسط یا ذیل آن ذکر می‌شود و در وسط نقطه فاصله (...) گذاشته می‌شود .
- ۸- هر گاه کلمه مورد نظر بیش از يك مرتبه در حدیث آمده باشد در پایان جمله سه نقطه می‌گذاریم .
- ۹- احادیثی که مضمون واحداً بعبارات مختلف ذکر نموده است يك عبارت را ذکر می‌کنیم و برای بقیه به مواضع دیگر ارجاع می‌دهیم .
- ۱۰- از میان الفاظ کلمات حدیث آنرا انتخاب می‌کنیم که روزی مورد احتیاج فقیه و محدث و ادیبی واقع شود از این رو از ذکر حروف ، موصولات، اسماء اشاره و مانند آن خودداری می‌کنیم تا بدون جهت بر قطر کتاب نیفزائیم .

۱۱- کلمات مانند: «صلة الرحم ، طلوع الشمس» را در ماده «رحم، طلوع» می‌نویسیم و در ماده «صلة ، شمس» به آنجا ارجاع می‌دهیم و گاهی این‌گونه الفاظ از دو کلمه هم تجاوز می‌کند ولی در همه موارد تنها در يك ماده به تفصیل ذکر می‌شود و در موارد دیگر باحاله و ارجاع قناعت می‌شود ، مانند جمله «خرج من ذنوبه كيوم ولدته امه» که تنها در ماده (ذنوب) ذکر شده و در چهار مورد دیگر به آنجا ارجاع داده شده است.

۱۲- در مرجوع الیه اینگونه موارد ملاحظه ترتیب جملات گشته و حتی با خط فاصله‌ای میان آنها علامت گذاری شده است مثلاً کلمه (رحم) گاهی با کلمه (صلة) در احادیث ذکر شده است و گاهی با کلمات دیگر، ولی ماهنگام تنظیم تمام احادیثی که کلمه (صلة الرحم) دارد پشت سر هم آورده و از ماقبل و سابقش جدا و مشخص ذکر نموده ایم .

فایده و اهمیت :

بر اثر نشر عقاید و افکار دانشمندان ، رشته‌های مختلف علوم توسعه و گسترش یافته است تا آنجا که عمرهای معمولی برای ورق‌شماری صفحات بعضی از علوم کافی نیست . کتب حدیث را اگر با اصل و شرح و تزییل و فروع دیگر در نظر بگیریم شاید از این قبیل است ، ولی از نظر محدث و فقیه متن کلام معصوم نزاهتی و قداستی دارد که در سخن دیگران یافت نمی‌شود و اعتبار و اعتنائیکه بشأن آن سخن می‌توان داشت هیچ کلام و سخن دیگری را عدیل آن نمی‌توان کرد . از این رو ما متن کلام ائمه‌هدی را که از منبع وحی الهام می‌گرفتند بدقت مورد بررسی قرار دادیم و چنانکه در دوازده ماده پیش توضیح داده شد فهرست کردیم تا :

اولاً - دسترسی بـمـآخذ و مدارك حدیث سهل التناول و خفیف المونه باشد و هر کسی عین حدیثی را مسنداً می‌خواهد اگر چه يك کلمه از آنرا در نظر دارد در عرض چند دقیقه بتواند از مصادر موثق پیدا کند .

ثانیاً - معنی اصلی هر کلمه‌ای را از لحاظ لغت از موارد استعمال آن در لسانی که باصالت و نزاهت خویش باقی است پیدا کند .

ثالثاً - برای تحقیق و تتبع موضوعات فقهی و حدیثی و ادبی و اطلاع بر موارد تخصیص و استثناء آن مأخذی وافی و کافی و در عین حال سهل التناول در دست داشته باشد .